

ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ УСТАЛЕНИХ ВИРАЗІВ ІЗ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИМ КОМПОНЕНТОМ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛЬСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Велика Аліна Михайлівна,

к.п.н., доцент без вченого звання

Покотило Діана Вікторівна

Студентка

Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ./Introduction. У нашому сьогоденні фразеологія як наука посідає одне із чільних місць у лінгвістиці і продовжує бути об'єктом наукового інтересу серед мовознавців, будучи репрезентативною не лише мовних явищ, а й впливів всіх сфер діяльності людини на комунікацію. У вивченні різних аспектів фразеології можна знайти вияви культурного та національного досвіду, оскільки вона відображає традиції, звичаї, способи сприйняття й уявлення про навколишні явища будь-якого етносу.

Мова є втіленням певної філософії та загального бачення світу, формуючи колективне сприйняття реальності. Усе, що має вагоме значення для народу, знаходить своє відображення у фразеології, створюючи унікальну систему поглядів, що об'єднує всіх носіїв певної мови [5].

Мета роботи./Aim. Дослідження проблем перекладознавства, зокрема у царині перекладу усталених виразів споріднених та неспоріднених мов набирає неабиякої актуальності протягом останнього часу. Це аргументовано тим, що лексикологія та фразеологія є найбільш динамічними прошарками мовних конструкцій, в результаті чого вони змінюються, вдосконалюються, доповнюються та скорочуються кількісно найбільш часто. Метою роботи є простежити особливості перекладу фразеологізмів із національно-культурним компонентом на матеріалі польської та української мов, виділити основні закономірності відображення національних реалій в усталених виразах.

Матеріали і методи./Materials and methods. На думку великої кількості лінгвістів, фразеологія є вагомим культурним елементом мови, адже вона передає унікальний досвід різних народів і відображає їхнє бачення світу. Це явище одночасно ілюструє універсальні принципи побудови людської свідомості і демонструє специфічні риси, притаманні окремим національно-культурним спільнотам. Таким чином, матеріальною базою для вивчення окресленої теми є теоретико-практичні напрацювання у галузі лінгвістики, фразеології, культурології, словники та додаткові джерела (безпосереднє спілкування носіїв обох мов). Вибір методології теж цілком обґрунтований досліджуваною тематикою, оскільки під час наукової розвідки було використано базові методи аналізу й вивчення джерел: аналітичний метод, описовий метод із прийомом інвентаризації, класифікація та ситематизація.

Результати і обговорення./Results and discussion. Фразеологізм, як зазначає Л. Скрипник, є стійким сполученням двох чи більше слів, що утворюють семантичну єдність і функціонують у мовленні як завершені мовні формули. Виділені основні категоріальні ознаки цього явища включають відносну незмінність компонентного складу та структури, експресивність, здатність до фразеологічного використання і нерозривність значення [3].

У сучасній лінгвістиці досі точаться дискусії щодо обсягу та меж фразеологічного складу мови. Дослідники розділилися на два основні підходи, які нерідко сприймаються як взаємовиключні. Ці концепції представляють вузьке та широке бачення фразеології, що визначаються різним трактуванням об'єкта і предмета досліджень у цьому розділі науки.

Прихильники вузького підходу зосереджуються виключно на аналізі стійких словосполучень, значення яких неможливо пояснити через семантику окремих слів, з яких вони складаються. У цьому контексті подібні фразеологічні одиниці розглядаються як самостійні номінативні утворення [1], які не існують окремими компонентами та набувають значення виключно у контексті.

У межах вузького підходу до фразеології об'єктом дослідження

розглядаються усталені словосполучення та стабільні мовні конструкції, тоді як предметом вивчення виступають їхні властивості, категоріальні ознаки та структурно-семантичні особливості. Однак серед науковців існує думка щодо виключення крилатих висловів із складу фразеології, адже ці мовні одиниці не завжди відповідають критеріям ідіоматичності або еквівалентності слову. Додатковим аргументом виступає їхня характерна ознака – специфічний статус крилатості, що відрізняє їх від інших типів стійких словосполучень [2].

Фразеологічні одиниці відображають історичний, культурний та буденний досвід народу. Вони накопичили в собі відгомін минулих подій і особливості соціального життя, передаючи те, як наші пращури сприймали навколишній світ. Важливо зазначити, що завдяки територіальній близькості та певним спільним історичним зв'язкам України й Польщі в обох мовах збереглися фразеологізми зі спільним корінням [4].

Порівняльний аналіз перекладу фразеологічних одиниць у генетично споріднених мовах, таких як українська та польська, спрямований на дослідження їхніх спільних і відмінних характеристик. Основною метою є встановлення семантичної відповідності, а саме оцінка ступеня еквівалентності – повної чи часткової, виділення національно-культурних особливостей (наприклад, людину, відмінну від інших, українською назвемо *біла ворона*, натомість польською це буде *biały kruk*). Це включає відтворення значення за допомогою фразеологічних аналогів або визначення випадків, коли еквівалентність відсутня, із подальшою максимально точною фіксацією змісту та стилістичних нюансів іншою мовою.

Польсько-український переклад фразеологізмів із національно-культурним компонентом є складним завданням через специфіку культурного контексту, який закладено в образних виразах. Для збереження значення і стилістичного забарвлення перекладачі можуть використовувати різні стратегії:

- калькування – це буквальный переклад частин фразеологізму, коли його структура і значення максимально зберігаються. Наприклад, польський фразеологізм «*rzucić perły przed wieprze*» можна перекласти як «кидати перли

перед свиньми». Такий переклад зберігає образність, але іноді може бути незрозумілим без пояснення, адже в українській культурі цей вираз менш уживаний; або ж інші приклади: «*ostrzyć sobie zęby na kogoś/coś*» – «*точити зуби на когось/щось*», «*grać komuś na nerwach*» – «*грати на нервах*».

- адаптація – підбір близького за значенням і функцією українського фразеологізму, що відповідає смислу оригіналу, але має іншу образність. Наприклад, польський фразеологізм «*mieć muchy w nosie*» (мати мух у носі), що означає бути дратівливим, перекладається українським фразеологізмом «*мати поганий настрій*» або «*бути в поганому гуморі*». Тут відсутній прямий образ, але зберігається смисловий аспект: «*odkładać pieniądze na czarną godzinę*» – «*відкладати гроші на чорний день*», «*patykiem na / po wodzie pisane*» – «*вилами по воді писане*»;

- трансформація – зміна форми чи структури фразеологізму для збереження його функції. Наприклад, польський вираз «*być w siódmym niebie*» (бути на сьомому небі) перекладається як український «бути на сьомому небі від щастя», тобто дослівно з невеликою трансформацією, щоб відобразити емоційне забарвлення або відобразити відтінок: «*pasuje jak wół do karety*» – «*пасує як корові сідло*», «*(coś) poszło (komuś) w piętę*» – «*душа в н'яти втекла*»;

- заміна (еквівалентний переклад) – заміна польського фразеологізму українським, який має близьке значення і використовується у схожому контексті, але не є калькою. Наприклад, польський «*pies ogrodnika*» (пес садівника) означає людину, яка сама не користується чимось, але й іншим не дає. В українській мові є фразеологізм «*пес на сні*», який має той самий зміст, тому переклад буде саме ним: «*ni pies, ni wydra*» – «*ні риба ні м'ясо*», «*ni te ni se*»; «*plakać jak bóbr*» – «*заливатися слізьми*».

Кожна із цих стратегій має свої переваги й недоліки: калькування зберігає структуру, але може бути незрозумілим; адаптація робить текст доступним для читача, але втрачає оригінальну образність; трансформація допомагає зберегти емоційне забарвлення; заміна забезпечує максимальну адекватність і легкість сприйняття. Успішний переклад часто поєднує кілька підходів залежно від

конкретного фразеологізму і контексту.

Висновки./Conclusions. Національно-культурний компонент під час вивчення перекладацького аспекту фразеології загалом і окремо кожної із обраних для дослідження мов представляє великий пласт матеріалу. Це зумовлюється фактом наявності великої кількості стійких одиниць як у польській, так і в українській мовах, вони віддзеркалюють уявлення про особливості історії народу, повсякденне життя, побут, звичаї, традиції, особливості рослинного та тваринного світу і символів. Саме тому питання перекладу фразеологічних одиниць з національно-культурним компонентом тісно пов'язане із чітким трактуванням реалій, закладених у суті фразеологізму, адже взаємозалежність мови і культури визначає появу національно-культурного компонента значення слова.

Часто фразеологізми мають образність, зрозумілу лише в межах певної культури, що ускладнює пошук адекватного відповідника в іншій мові. Пряма передача таких виразів може бути незрозумілою або втратити свій емоційний чи стилістичний відтінок. Тому при перекладі треба часто обирати між дослівним перекладом, адаптацією або заміною на український фразеологізм із подібним значенням, зберігаючи баланс між точністю та культурною прийнятністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Денисенко, С. Н. Концепт мовної картини світу і сучасні дослідження фразеології. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2010. № 51. С. 3.
2. Ширалієва Н. Р. Польські та українські фразеологізми з колоративним компонентом: зіставний аспект. Кваліфікаційна робота магістра з (польської) філології. Київ, 2023. С. 42-45.
3. Яриновська К., Вигівський В. Особливості перекладу деяких польських прислів'їв українською та англійською. *Знавці мов 2023: зб. наук. пр.* Житомир, 2023. С. 6-11.

4. Яриновська К., Захаренко Х. Особливості польсько-українського перекладу фразеологізмів шкільної тематики. *Знавці мов 2024 : зб. наук. пр.* Житомир, 2024. С. 32-35.

5. García de Ruckscholoss, G. Los fraseologismos de la vid y el vino en el Diccionario de Regionalismos Cuyanos. Vinos de America y de Europa. Paris: Le Manuscript, 2010. P. 296.